

J. W. GOETHE

MAKSIME I REFLEKSIJE¹

preveo s njemačkog jezika:
DENIS NOVKO
 Filozofski fakultet,
 Sveučilište u Zagrebu
 novkodenis@gmail.com

Umjetnost i umjetnik

Ono lijepo manifestacija je tajnih zakona prirode, koji bi nam bez te pojave ostali vječno sakriveni.

~

Komu priroda počne otkrivati svoju očiglednu tajnu, taj osjeća neodoljivu čežnju za njenom najdostojnijom izlagateljicom, umjetnošću.

~

Ljepota: svaka blaga, visoka usklađenost svega onoga što se neposredno dopada, a da se ne iziskuje razmišljanje i umovanje.

~

Umjetnost: druga priroda, također tajanstvena, no razumljivija; jer ona izvire iz razuma.

~

Priroda djeluje prema zakonima koje si je propisala u složnosti sa Stvoriteljem, umjetnost djeluje prema pravilima o kojima se sporazumjela s genijem.

~

Nemogućnost polaganja računa o prirodno lijepom i umjetnički lijepom; jer

ad 1. morali bismo poznavati zakone po kojima opća priroda želi djelovati i djeluje, kada to može, i

ad 2. poznavati zakone po kojima opća priroda, pod posebnom formom ljudske prirode, želi produktivno djelovati i djeluje, kada to može.

~

Ne znamo ni za kakav svijet, osim u odnosu na čovjeka; ne želimo nikakvu umjetnost, osim one koja je otisak tog odnosa.

~

Ljepota se nikada ne može razjasniti samoj sebi.

~

Ljepotu i duh mora se udaljiti, ukoliko se ne želi postati njihov sluga.

---

¹ J. W. Goethe, *Werke. Hamburger Ausgabe in 14 Bänden*, Bd. 12, Maximen und Reflexionen, str. 467–493. – Nap. prev.

~

Umjetnost počiva na nekoj vrsti religijskog osjetila, na jednoj dubokoj, nepokolebljivoj ozbiljnosti; zbog toga se ona i sjedinjuje tako rado s religijom. Religija ne potrebuje nikakvo umjetničko osjetilo, ona počiva na svojoj vlastitoj ozbiljnosti; no ona i ne dodjeljuje nikakvo [osjetilo], jednako kao što ne daje ni ukus.

~

Umjetnost je posredovateljica neizrecivog; zato se čini budalastim iznova je htjeti posredovati riječima. Ipak, trudeći se u tome, za razum se pronalazi mnoge dobiti, koje opet koriste vršećoj mogućnosti (*Vermögen*).

~

U pogledu estetike nije dobro kad se kaže: ideja onog lijepog; time se upoedinjuje ono lijepo, koje se ipak ne može misliti pojedinačno. O lijepome se može imati pojam, a taj se pojam može prenijeti.

~

Kant nas je upozorio da postoji kritika uma, da ta najviša mogućnost, koju čovjek posjeduje, ima razloga bdjeti nad sobom. Kako nam je veliku prednost taj glas donio, neka svatko provjeri na sebi. No ja bih htio postaviti zadaću upravo u smislu da je potrebna kritika osjetila, ako bi se umjetnost uopće, osobito njemačka, ikada više trebala oporaviti i napredovati veselim životnim korakom.

~

Organska priroda: živa u onom najmanjem; umjetnost: osjećana u onom najmanjem.

Sukobi.

Skokovi prirode i umjetnosti.

Nastupajući genij u pravo vrijeme.

Element dovoljno pripremljen.

Ne sirov i ukočen.

I ne već istrošen.

Jednako tako s organizacijom.

I ovdje priroda vrši skok samo ukoliko je sve pripremljeno, kada neko više, u zbiljnost stupajuće, može prispjeti do eminentne pojave.

~

Svako dobro i loše umjetničko djelo, čim je nastalo, pripada prirodi. Antika pripada prirodi, i ako pogađa, pripada najprirodnijoj prirodi, i ne trebamo proučavati tu plemenitu prirodu, nego običnu!

~

Jer ono obično je zapravo to što gospoda smatraju prirodom! Stvarati iz sebe moglo bi značiti da se zgotovi s onime što nam je udobno.

~
 Najviša je namjera umjetnosti prikazati ljudske forme, toliko *osjetilno* značajno i toliko lijepo koliko je to moguće.

~
 Izbjeći svijet ne može se sigurnije nego kroz umjetnost, a povezati se s njime ne može sigurnije nego kroz umjetnost.

~
 Čak u trenutku najviše sreće i najviše nevolje potrebujemo umjetnika.

~
 Umjetnost se bavi onim teškim i onim dobrim.

~
 Vidjeti kako se s teškoćom lako postupa, daje nam zrenje nemogućeg.

~
 Stari uspoređuju ruku s umom. Um je umjetnost svih umjetnosti. Ruka je tehnika svih zanata.

~
 Savršenstvo je već tu kada je ono nužno postignuto, a kada je ono nužno postignuto, ljepota je ipak skrivena.

~
 Savršenstvo može postojati uz disproporciju, ljepota samo s proporcijom.

~
 Realnost u *najvišoj* korisnosti (svrhovitosti) također će biti lijepa.

~
 Očitovanje ideje kao onog lijepog jednako je prolazno kao i očitovanje uzvišenog, dubokoumnog, veselog, smiješnog. To je razlog zašto je o tome tako teško govoriti.

~
 Za lijepo se zahtijeva zakon koji stupa u pojavu.

Primjer ruže.

U cvjetovima vegetativni zakon stupa u svoju najvišu pojavu, a ruža bi opet bila vrhunac te pojave.

Ljuske ploda još mogu biti lijepe.

Plod nikada ne može biti lijep; jer tu se vegetativni zakon povlači u sebe (u puki zakon).

~
 Zakon koji se pojavljuje u najvećoj slobodi, prema svojim najvlastitijim uvjetima, proizvodi objektivno lijepo, koje dakako mora pronaći dostojne subjekte koji ga shvaćaju.

Ljepotu mladosti izvesti iz gornjeg.
 Starost: stupnjevito povlačenje iz pojave.
 Ukoliko se ono ostarujuće može nazvati lijepim.
 Vječna mladost grčkih bogova.

~

Simbolika preobražava pojavu u ideju, ideju u sliku, i to tako da ideja u slici ostaje uvijek beskonačno djelotvorna i nedostižna, a sama u svim jezicima izgovorena, ipak bi ostajala neizreciva.

~

Alegorija preobražava pojavu u neki pojam, pojam u neku sliku, no tako da pojam u slici još uvijek bude zadržan kao ograničen i potpun, da ga takvog imamo i da takav bude na njoj iskazan.

~

Moj se odnos sa Schillerom temeljio na odlučnoj usmjerenosti obojice prema *jednoj* svrsi, našoj zajedničkoj djelatnosti u različitosti sredstava kojima smo ju nastojali postići.

O jednoj delikatnoj razlici, koja je jednom među nama progovorila, i na koju me ponovno podsjeća jedno mjesto iz njegovog pisma, napravio sam sljedeća razmatranja.

Velika je razlika traži li pjesnik posebno radi općeg ili u posebnom zrije opće. Iz prve vrste nastaje alegorija, gdje posebno vrijedi samo kao primjer, kao primjerak općega; no potom je zapravo narav poezije, ona izgovara neko posebno, a da ne misli niti ukazuje na opće. Tko to posebno živo dohvaća, s njime ujedno prima opće, a da ga ne primjećuje ili ga primjećuje tek kasnije.

~

To je prava simbolika, gdje posebno predstavlja ono općenitije, ne kao san i sjenu, nego kao živo-trenutnu objavu nedokučivog.

~

Forma želi biti probavljena kao i tvar; čak se puno teže probavlja.

~

Tvar vidi svatko pred sobom, sadržaj nalazi samo onaj koji nešto s njom namjerava, a forma je većini tajna.

~

„Vis superba formae.” Lijepa riječ Johanneses Secundusa.

~

Ljude zanima više ono što umjetničkog djela negoli ono *Kako*; prvo oni mogu dohvatiti pojedinačno, potomje ne mogu shvatiti u cjelini. Odatle dolazi isticanje mjesta, pri čemu, naposljetku, ako se obrati pažnja, učinak totaliteta također ne izostaje, no svakome ostaje nesvjestan.

~

Pitanje: „Odakle to pjesniku? ” također smjera na *Što*, o *Kako* pritom nitko ništa ne saznaje.

~

Nitko nije gospodar istinski produktivnog, i svi ga tek takvim trebate ostaviti.

~

Prvo i posljednje što se zahtijeva od genija jest istinoljubivost.

~

Genij vrši neku vrstu sveprisutnosti, u općem prije, u posebnome poslije iskustva.

~

Sreća genija: kada je rođen u vremenima ozbiljnosti.

Genij veleumnošću (*Großsinn*) nastoji preduhitriti svoje stoljeće; talent ga iz svoje glavosti (*Eigensinn*) često želi zadržati.

~

Veličanstveni crkveni napjev: Veni creator Spiritus zapravo je poziv geniju; zbog toga on silno pogađa dubokoumne i snažne ljude.

~

Humor je jedan od elemenata genija, no čim prevlada, samo je njegov surogat; on prati opadajuću umjetnost, razara je i naposljetku uništava.

~

Ne postoji ništa običnoga što budalasto izraženo ne bi izgledalo humoristično.

~

Rad koji trenutno pripremamo,² može to ljupko razjasniti: da se sve umjetnike naime, koji su nam već poznati s mnogih strana, promotri isključivo s *etičke* [strane], da se iz predmeta i obrade njihovih djela razvije ono što su doprinijeli vrijeme i prostor, nacija i učitelj, [a što] vlastita nerazoriva individualnost, da ih se izgradi do onoga što su postali i zadrži pri onome što su bili.

~

Svakom dobronamjernom Nijemcu za poželjeti je izvjestan udio poetičkog dara kao pravo sredstvo da svoje stanje, koje god vrste bilo, donekle zaodjene vrijednošću i ljupkošću.

~

Poezija najviše djeluje na početku društvenih stanja, bila ona potpuno sirova, napola kultivirana ili pri promjeni neke kulture, pri postajanju svjesnim neke strane kulture, kada se dakle može kazati da se u potpunosti događa učinak novine.

~

Glazba u najboljem smislu manje potrebuje novinu, štoviše, čim je starija, čim se više naviklo na nju, tim više ona djeluje.

~

Dostojanstvo umjetnosti vjerojatno se najistaknutije pojavljuje kod glazbe zato što ona nema tvar koja bi se morala oduzeti. Ona je posve forma i sadržaj te uzvisuje i oplemenjuje sve što izražava.

~

Glazba je sveta ili profana. Sveto je potpuno primjereno njezinom dostojanstvu, i tu ona ima najveći učinak na život, koji ostaje sebi jednak u sva vremena i epohe. Profana bi trebala biti posve vedra.

~

Glazba koja miješa sveti i profani karakter bezbožna je, a polovična, kojoj je stalo do izražavanja slabih, jadnih, bijednih osjećaja, neukusna je. Jer ona nije dovoljno ozbiljna da bi bila sveta, i nedostaje joj glavni karakter one suprotne: vedrina.

~

Svetost crkvene glazbe, ono vedro i nestašno pučkih melodija, dva su stožera oko kojih se vrti istinska glazba. Na tim dvjema točkama ona uvijek dokazuje neizostavan učinak: pobožnost ili ples. Miješanje zbunjuje, slabljenje postaje dosadnim, a ako se glazba želi okrenuti poučnim pjesmama (*Lehrgedichte*) ili opisnima i slično, postaje hladna.

~

Kantilena: ovjekovječena punina ljubavi i svake strastvene sreće.

~

Čežnja koja teži prema van, u daljinu, no sebe u sebi samoj melodijski ograničava, rađa mol.

~

Ritam ima nešto čarobno, čak nas navodi na vjerovanje da nam pripada ono uzvišeno.

~

Jedan je plemeniti filozof³ govorio o graditeljskoj umjetnosti (*Baukunst*) kao o *ukočenoj* glazbi, spram čega je često morao gledati mnoga odmahivanja glavom. Vjerujemo da bismo tu lijepu misao najbolje iznova uveli ako bismo arhitekturu nazvali *zanimjelom tonskom umjetnošću* (*Tonkunst*).

---

3 Bilješka u hamburškom izdanju navodi da Goethe tu vjerojatno misli na F. W. J. Schellinga. U Kürschnerovom izdanju (*Goethes Werke* „Deutsche National-Litteratur“, Historisch kritische Ausgabe, hrsg. Joseph Kürschner, Stuttgart 1883–1897, Bd. 117) u bilješci je navedeno da Goethe misli na Friedricha Schlegela, sukladno Goetheovom očitovanju, zabilježenom u Eckermannovim *Razgovorima*. – Nap. ur.

Zamislimo Orfeja da je, kada mu se dodijelilo jedno veliko pusto gradište, mudro sjeo na najprikladnije mjesto i oživljujućim tonovima svoje lire oko sebe oblikovao prostranu tržnicu. I da su se kamene stijene, istrgnute iz njihove masivne cjelovitosti, naglo zahvaćene snažno zapovjednim, prijateljski zamašnjim tonovima, entuzijastično prilazeći, morale umjetnički i zanatski oblikovati, kako bi se potom dolično rasporedile u ritmičkim slojevima i zidovima. I da su se tako ulice međusobno pripojile! I da isto tako ne nedostaje dobroštitećih zidova.

Tonovi jenjavaju, ali harmonija ostaje. Stanovnici jednog takvog grada tumaraju i tkaju među vječnim melodijama; duh ne može potonuti, djelatnost ne može zaspati, oko preuzima funkciju, dužnost i obvezu uha, a za najobičnijeg dana građani se osjećaju u idealnome stanju: bez refleksije, bez pitanja za podrijetlom, postaju dionici najvišeg čudorednog i religijskog užitka. Tko se privikne hodati gore-dolje u bazilici svetoga Petra, osjetit će analogon onoga što smo se usudili izreći.

Građanin pak u nekom loše izgrađenom gradu, gdje je slučajnost s otužnom metlom zgrnula kuće, nesvjestan živi u pustoši tmurnog stanja; međutim, strancu koji ulazi, pri duši je kao da čuje gajde, zviždaljke i tamburine pa se mora pripremiti da prisustvuje medvjedim plesovima i majmunskim skakanjima.

~

Mimička plesna umjetnost zapravo bi uništila sve likovne umjetnosti, i to s pravom. Srećom je osjetilni podražaj koji ona prouzrokuje toliko prolazan te ona mora, kako bi podraživala, ići u pretjeranost. To, srećom, odmah prestravljuje ostale umjetnike; no ako su pametni i oprezni, pritom mogu mnogo naučiti.

~

Sve treba misliti praktički i zbog toga također žuditi za time da srodna očitovanja velike ideje, ukoliko se trebaju pojaviti putem čovjeka, primjereno djeluju jedna u drugima. Slikarstvo, plastika i mimika stoje u nerazlučivom odnosu; no umjetnik se, pozvan za jedno, mora čuvati da mu drugo ne naškodi: kipar može biti zaveden slikarom, slikar mimičarem, i sva trojica mogu jedan drugoga tako smesti da nitko od njih ne ostane stajati na nogama.

~

Gledajući obrazovane ljude, otkriva se da su prijemčivi samo za *jedno* očitovanje prabitstva ili ipak samo za nekolicinu, a i to je već dovoljno. Talent sve razvija u praktičnome i ne treba uzimati u obzir teorijske pojedinosti: glazbenik može ignorirati kipara, a da sebi ne nanese štetu, i obrnuto.

~

Plastika zapravo djeluje samo na svojem najvišem stupnju; sve osrednje zacijelo može imponirati iz više od *jednog* razloga, ali sva osrednja umjetnička djela te vrste više zbunjuju nego što razveseljuju. Kiparstvo si mora stoga još

potražiti tvarni interes, i nalazi ga u portretima značajnih ljudi. Ali i tu već mora postići visoki stupanj, ako ujedno želi biti istinito i dostojno.

~

Likovna je umjetnost upućena na ono vidljivo, na vanjsku pojavu onog prirodnog. Čisto prirodno, ukoliko je čudoredno dopadljivo, nazivamo naivnim. Naivni su predmeti, dakle, područje umjetnosti, koja bi trebala biti čudoredni izraz onog prirodnog. Predmeti, koji ukazuju na obje strane, najpovoljniji su.

~

Slikarstvo je najblaža i najudobnija od svih umjetnosti. Najblaža, jer mu se radi stvari i predmeta, pa i tamo gdje je ono samo zanat ili jedva neka umjetnost, daje mnoga priznanja i doživljava se radost u njemu; dijelom jer tehnička, premda neinspirativna izvedba, zadivljuje neobrazovane kao i obrazovane, tako da se ona mora donekle uzdići do umjetnosti kako bi bila dobrodošla na višem stupnju. Istina u bojama, površinama, u međusobnim odnosima vidljivih predmeta već je ugodna, a budući da je oko ionako naviknuto sve vidjeti, izobličnost (*Mißgestalt*), pa onda i iskrivljenost (*Mißbild*) nisu mu odbojni kao što je uhu nesklad (*Mißton*). Prihvaća se najlošije preslikavanje (*Abbildung*) zato što se naviklo gledati još lošije predmete. Slikar dakle smije biti samo donekle umjetnik, a već nalazi veću publiku negoli glazbenik koji bi stajao na istom stupnju; slabiji slikar uvijek može barem operirati za sebe, dok se lošiji glazbenik mora udružiti s drugima, kako bi udruženim postignućem napravio neki efekt.

~

Na pitanje, treba li pri promatranju umjetničkih postignuća uspoređivati ili ne, odgovorili bismo na sljedeći način: obrazovani poznavatelj treba uspoređivati; jer njemu pred očima lebdi ideja, on je zahvatio pojam što bi se sve moglo i trebalo postići; amater na putu obrazovanja sebe najbolje unaprjeđuje ako ne uspoređuje, nego svaku zaslugu promatra pojedinačno: time se postupno obrazuje osjećaj i smisao za općenitije. Usporedba nepoznavateljâ zapravo je samo udobnost, koja bi se htjela osloboditi od prosudbe.

~

Perspektivni zakoni: koji s tako velikim smislom kao što je [smisao za] ispravnost, da svijet vežu na čovjekovo oko i njegovo stajalište te time omogućuju da se svaka neobična, zbrkana vreva predmeta može preobraziti u čistu, mirnu sliku.

~

Tko je isprva iz sistole i diastole, za koje je izgrađena mrežnica oka, iz tog slučivanja (*Synkrisis*) i razlučivanja (*Diakrisis*), kazano iz Platona, otkrio harmoniju boja, taj je otkrio princip kolorita.

~

Tko je isprva u slici na svome obzoru zarobio ciljne točke raznolike igre vodoravnih linija, izumio je princip perspektive.

~

Već je dovoljno da ljubitelji umjetnosti složno priznaju i cijene ono savršeno; oko osrednjeg spor se ne da okončati.

~

Sve što je sažeto, što je izvrsno jedino na nekom umjetničkom djelu, ne priznaje se, sve što je plodonosno i unaprjeđujuće odstranjuje se, nikome nije lako shvatiti duboko obuhvatnu sintezu.

~

Umjetnička su djela razorena čim nestane umjetnički smisao.

~

U svim umjetnostima postoji izvjestan stupanj koji se može postići takoreći samo po prirodnim dispozicijama. No ujedno ga je nemoguće prekoračiti, ako umjetnost ne priskoči u pomoć.

~

Ćud ima svatko, prirodnost mnogi, umjetnički su pojmovi rijetki.

~

„Puhanje nije sviranje flaute, morate pomicati prste.”

~

Što posljednja ruka može činiti, prva već mora odlučno izraziti. Ovdje već mora biti određeno što se treba učiniti.

~

Toliko je teško nešto naučiti iz uzoraka, kao i iz prirode.

~

Izaberete si uzorak i s time miješate svoju individualnost: to je sva vaša umjetnost. Tu nema načelâ, nema škole, nema posljedice na koju bi se mislilo, sve je proizvoljno i kako kome padne na pamet. Da se oslobađa od zakona koji su puko posvećeni tradicijom, protiv toga se nema što kazati; ali da se ne misli da ipak moraju postojati zakoni koji izviru iz naravi svake umjetnosti, o tome nitko ne razmišlja.

~

Savršeni umjetnici imaju više za zahvaliti poduci nego prirodi.

~

Upravo to što neobrazovani ljudi uočavaju kao prirodu na umjetničkom djelu, to nije priroda (izvana), nego čovjek (priroda iznutra).

~

Za učenika je najstrašnije da se na koncu ipak mora iznova izgraditi naspram majstora. Čim je snažnije ono što potonji daje, tim je primatelj u većem obeshrabrenju, čak očajavanju.

~

U pravoj umjetnosti nema predškole, no svakako postoje pripreme; najbolje je, međutim, sudjelovanje najslabijeg učenika u poslu majstora. Iz pripremača boja proizašli su vrsni slikari.

~

Nešto je drugo imitacija (*Nachäffung*), na koju je prirodna opća djelatnost čovjeka slučajno potaknuta nekim značajnim umjetnikom, koji s lakoćom postiže ono teško.

~

Samo je u školi samoj prava predškola.

~

Majstorstvo često važi za egoizam.

~

Umjetnost ne može unaprijediti nitko osim majstora. Pokrovitelji promiču umjetnika, to je ispravno i dobro; no nije da se time uvijek promiče i umjetnost.

~

Svaki veliki umjetnik otkida nas, intrigira. Sve što je u nama upravo od sposobnosti, pobuđuje se, i budući da imamo predodžbu o onom velikom i neku disponiranost za to, lako si umišljamo da se klica toga nalazi u nama.

~

Čovjek rođen za um potrebuje još veće obrazovanje, bilo da mu se ono postupno objavljuje brižnošću roditelja i odgajatelja, mirnim primjerom ili strogim iskustvom. Jednako se tako doduše rađa *nadobudan* umjetnik, no ne i *savršen*; možda njegovo oko dolazi svježe na svijet, možda je nadaren za uočavanje oblika, proporcije, kretanja: ali za višu kompoziciju, za držanje, svjetlo, sjenu, boje, može mu nedostajati prirodna dispozicija, a da to ne primjećuje.

~

Ako nije sklon učiti od umjetnika iz prošlosti i sadašnjosti, koji su više obrazovani, ono što njemu nedostaje kako bi bio pravi umjetnik, u pogrešnom će pojmu očuvane originalnosti zaostajati za samim sobom, jer nam ne pripada samo ono što je s nama rođeno nego i ono što možemo steći, a to mi i jesmo.

~

U pohvalu umjetnika kaže se: On sve ima iz sebe samog. Da barem to više ne moram slušati! Precizno promotreno, najčešće su produkcije jednog takvog originalnog genija reminiscencije; tko ima iskustva, većinom će ih moći pojedinačno dokazati.

~

„Pereant, qui ante nos nostra dixerunt!”⁴

Tako bi čudno mogao govoriti samo onaj koji si je umislio da je autohton. Tko smatra da mu je na čast što potječe od umnih predaka, priznat će im najmanje isto toliko ljudskog smisla kao i sebi.

~

Zato je najljepši znak originalnosti kada se primljenu misao umije razviti toliko plodonosno, da nitko ne bi lako otkrio koliko toga leži u njoj skriveno.

~

Mnoge se misli izdvajaju tek iz opće kulture poput cvjetova iz zelenih grana. U sezoni ruža posvuda se vide ruže u cvatu.

~

Zapravo sve ovisi o nastrojstvima; gdje su ona, pojavljuju se i misli, a nakon što ona jesu, također su i misli.

~

Ono što nije originalno, nevažno je, a što je originalno, uvijek na sebi nosi nedostatke individue.

~

Takozvano stvaranje-iz-sebe obično pravi lažne originale i maniriste.

~

Zašto bismo inače toliko prekoravali manirističko [djelo], osim da vjerujemo kako je povratak na pravi put nemoguć?

~

Manirističko je [djelo] promašeno ono idealno, subjektivirano idealno; zato mu rijetko kad nedostaje dubokoumnosti.

~

Dovoljno je prirodno da ljudi još vjeruju da mogu ono što su mogli; da drugi vjeruju da mogu ono što nikad nisu mogli, zasigurno je neobično, no nije rijetko.

~

Umjetnost ne bi trebala predočavati ono zamorno.

~

„Ne smijete njuškati po mojim slikama, boje su nezdrave.” Rembrandt.

~

Čak ni najboljima ne uspijeva uvijek iz mnogih nacрта na koncu proizvesti cjelinu.

~

Čak i umjereni talent uvijek ima duha u prisutnosti prirode; zbog toga donekle brižljivi crteži te vrste uvijek obraduju.

~

Uzrok diletantizma: bijeg pred manirom, nepoznavanje metode, budalasti pothvat, baš uvijek htjeti postići nemoguće koje je zahtijevalo najvišu umjetnost, ako bi mu se ikada moglo približiti.

~

Diletanti, kada su učinili sve što su mogli, za svoj izgovor običavaju kazati da posao još nije dovršen. Dakako da nikada ne može biti dovršen, jer nikada nije zapravo ni počeo. Majstor svoje djelo prikazuje kao dovršeno u nekoliko poteza; izvedeno ili ne, već je dovršeno. Najspretniji diletant opipava u neizvjesnom, a kako izvedba raste, sve više na vidjelo izlazi nesigurnost prvog predloška. Tek se naposljetku otkriva promašaj koji se ne može nadoknaditi, i tako djelo, naravno, ne može biti dovršeno.

~

Pogreška diletanata: htjeti neposredno povezati fantaziju i tehniku.

~

Nametljivosti mladih diletanata mora se podnijeti s dobrohotnošću: u starosti postaju najvjerniji štovatelji umjetnosti i majstora.

~

Diletantizam, ozbiljno obrađen, i znanost mehanički provedena, postaju pedanterija.

~

„Postoje i pseudo-umjetnici (*Afterkünstler*): diletanti i špekulanti; prvi se bave umjetnošću poradi zadovoljstva, potonji poradi koristi.”

~

Požuda Nijemaca, da uživaju u onom nesigurnom u umjetnostima, proizlazi iz aljkavosti; jer tko aljkavo radi ne smije uvažavati ono ispravno, inače ne bi bio baš ništa.

~

Tradicija je da je Dedal, prvi skulptor, zavidio izumu lončarskog kola. Iz zavisti, zasigurno, nije proizašlo ništa; no veliki je muž, vjerojatno, predosjećao da bi tehnika u umjetnosti naposljetku morala biti pogubna.

~

Tehnika u savezu s nekusnim najstrahovitija je neprijateljica umjetnosti.

~

Kod svakog umjetničkog djela, velikog ili malog, do detalja se sve svodi na *konceptiju*.

~

Uvijek je potrebno ponavljati da pjesnik, kao i likovni umjetnik, najprije treba obratiti pažnju na to je li predmet, kojeg se laća obraditi, te vrste da se iz

njega može razviti raznovrsno, potpuno, dostatno djelo. Zanemari li se to, sva ostala težnja potpuno je uzaludna: slogovna stopa i rima, potez kistom i udarci dljetom uzaludno su potraćeni; i kada bi majstorska izvedba čak mogla na nekoliko trenutaka privući dubokoumnog promatrača, ubrzo bi ipak osjetio ono bezduhovno (*Geistlose*), od čega boluje sve lažno.

~

Svim se drugim umjetnostima nešto treba zadati, jedino se grčkoj [umjetnosti] ostaje vječno dužnikom.

~

Tko mora uzeti proporciju (ono mjerljivo) iz antike, ne bi nam trebao uzimati za zlo ako mi iz antike želimo uzeti ono nemjerljivo.

~

Što jedan slikar mora proučavati da bi vidio breskvu poput Huysuma,⁵ i ne bismo li trebali pokušati, ako je moguće, vidjeti čovjeka kao što ga je vidio Grk?

~

Dopustite njemačkim pjesnicima pobožnu želju da se smatraju Homeridima!⁶ Njemački kipari, ne bi vam škodilo da težite za slavom posljednjih Praksitelida!⁷

~

Netko je rekao: „Zašto se trudite oko Homera? Ionako ga ništa ne razumijete.” Na što sam odgovorio: Ne razumijem ni sunce, mjesec i zvijezde; no oni prolaze iznad moje glave, i u njima se prepoznajem, gledajući ih i promatrajući njihov pravilan, čudesan hod, i pritom razmišljam, bi li i iz mene nešto moglo nastati.

~

To da se likovna umjetnost u Ilijadi pojavljuje na tako visokom stupnju, vjerojatno bi moglo pružiti argument za modernost spjeva.

~

Duh, prijemčiv za pjesničke i likovne stvorbe, spram starog vijeka se osjeća premještenim u najljupkije-idealno prirodno stanje, i još do današnjeg dana Homerovi spjevovi imaju snagu da nas barem na trenutke oslobode strašnog tereta koji je predaja od više tisuća godina navaljala na nas.

~

Promatranjem umjetničkih djela trećega i četvrtoga stoljeća, kako pjesničkih tako i likovnih, može se primijetiti koliko su se umjetnici dugo držali sta-

5 Jan van Huysum (1682–1749). – Nap. prev.

6 Homeridi (Ομηριδοί) je naziv za pjesnike koji recitiraju samo *Ilijadu* i *Odiseju*, čime se aludira na rapsode koji su se smatrali Homerovim potomcima i održavali njegov kult. – Nap. ur.

7 Prema grčkom kiparu Praksitelu. – Nap. ur.

rog dobrog smisla, kada je već sve oko njih za njega bilo obamrlo. Način tumačenja umjetničkih djela tim putem. Njih se nikako ne može nazvati apstruznim, nego plastičnim. Vidi, npr., Kapitolski⁸ bareljef s Prometejem.

~

Umjetnici su općenito obraćali pažnju na svetog Josipa. Bizantinci, za koje se ne može reći da su nanosili suvišan humor, tog sveca pri rođenju uvijek predstavljaju loše raspoloženog. Dijete leži u jaslucama, životinje začuđene gledaju unutra, umjesto suhe krme nalaze živo, nebeski ljupko stvorenje. Anđeli štuju pridošlicu, majka pritom sjedi mirno; ali sv. Josip sjedi okrenut i turobno okreće glavu prema neobičnom prizoru.

~

U Apolonovoj dvorani u vili Aldobrandini u Frascatiju, s najvećim se ushićenjem vidi na kako sretan način Domenichin⁹ okružuje Ovidijeve *Meta-morfoze* najprikladnijim mjestom; pritom se rado prisjećamo da se najsretniji događaji osjećaju dvostruko blaženo, kada su nam bili priušteni u veličanstvenom predjelu, da su nam čak i ravnodušni trenuci dostojanstvenim lokalitetom bili uzdignuti do višeg značenja.

~

U svakom umjetniku leži klica odvažnosti, bez koje je talent nezamisliv, a on je osobito pobuđen kada se sposobnog [čovjeka] želi ograničiti te najmiti i upotrebljavati za jednostrane svrhe.

~

Rafael je među novijim umjetnicima i ovdje zasigurno najčišći. On je posve naivan, ono zbiljsko kod njega ne dolazi u spor s čudorednim ili čak svetim. Tepih, na kojem je preslikano poklonstvo kraljeva, jedna preobilno veličanstvena kompozicija, prikazuje cijeli svijet, od najstarijeg kneza, kojeg se obožava, do Maura i majmuna koji uživaju na devama s jabukama. I ovdje sveti Josip može biti potpuno naivno okarakteriziran kao poočim koji se raduje primljenim darovima.

~

Suhoparno-naivna, kruto-hrabra, plašljivo-pravedna, i čime bi se [sve] moglo karakterizirati stariju njemačku umjetnost, pripada svakom ranijem, jednostavnijem umjetničkom načinu. Stari Venecijanci, Firentinci i tako dalje također imaju sve to.

~

I zar bismo se mi Nijemci trebali smatrati originalnima samo onda kada se ne uzdižemo iznad početaka?

8 Kapitolski muzeji i umjetničke galerije smještene su na središnjem trgu *Piazza del Campidoglio* na brežuljku Kapitol u Rimu. – Nap. prev.

9 Domenico Zampieri (1581–1641). – Nap. prev.

~

Zato što se Albrecht Dürer pri neusporedivom talentu nikad nije mogao uzdići do ideje ravnomjernosti ljepote, čak ni do misli o prikladnoj svrhovitosti, trebamo li zato uvijek biti prilijepljeni na Zemlju?

~

Albrecht Dürer promicao je najiskrenije realističko motrenje, ljubazno ljudsko suosjećanje svih postojećih stanja; njemu je škodila mutna, besformna i bezdana fantazija.

~

Kako Martin Schön¹⁰ stoji u odnosu na njega i kako se njemačka zasluga ondje ograničava, bilo bi zanimljivo pokazati, i korisno pokazati da ondje nije sve raščišćeno.

~

U svakoj talijanskoj školi leptir se ipak oslobodio čahure!

~

Trebamo li vječno puzati uokolo kao gusjenice, jer neki nordijski umjetnici imaju koristi od toga?

~

Karakteristično često slabost čine zakonom. Poznavatelji svijeta rekli su: „Nesavladiva je pamet iza koje se krije strah.” Slabi ljudi često imaju revolucionarna uvjerenja; oni smatraju da bi im bilo dobro kada se njima ne bi upravljalo, a ne osjećaju da oni ne mogu upravljati ni sobom ni drugima.

~

Upravo su u toj zamci noviji njemački umjetnici: granu umjetnosti, koju ne posjeduju, proglašavaju škodljivom i zato je odsijecaju.

~

U Rembrandtovu izvrsnom bakropisu, istjerivanje kupaca i prodavača iz predvorja hrama, aureola koja obično okružuje Gospodinovu glavu, prenijeta je takoreći u njegovu ruku koja djeluje prema naprijed, koja sada u božanskome činu, okružena sjajem, grubo udara. Oko glave je tamno, kao i lice.

~

Prilikom berlinskih *Uzoraka za proizvođače*¹¹ raspravljalo se je li bila potrebna toliko velika raskoš za najvišu izvedbu listova; pri čemu se pokazalo da izvedba najviše zanima upravo talentiranog mladog umjetnika i zanatliju, i da je

---

10 Martin Schongauer (1450/53–1491). – Nap. prev.

11 Zbirka antičkih crteža pod naslovom *Vorbilder für Fabrikanten und Handwerker*, nastala je u razdoblju između 1821. i 1837. godine u Berlinu, a sadržavala je niz predložaka i uzoraka koji su bili namijenjeni kao estetička pripomoć proizvođačima i učenicima u obrtničkim i strukovnim školama. – Nap. prev.

tek osvrtnjem na njih i njihovim oponašanjem bio sposoban shvatiti cjelinu i vrijednost formi.

~

Friedrich Drugi na konju oslikan u kositru po uzoru na Chodowiec-kog,¹² dostupan je u Nürnbergu; obično predvodi vojnike za djecu i tu je još častan.¹³

No ipak ga na sličan način ne bih volio svojim očima vidjeti ni u prirodnoj veličini ni manje kolosalno.

~

Chodowiecki je jedan vrlo ugledan, i mi kažemo, *idealan* umjetnik. Njegova *dobra* djela svjedoče posve o *duhu* i *ukusu*. Više idealnoga nije se moglo zahtijevati u krugu u kojem je radio.

~

Nacrtajte vaše domoljubne predmete! Kralja, koji sjedi na bunarskom oknu i razmišlja! Da, kad biste mogli nacrtati njegove misli!

Takav kralj nema ništa s vašom likovnom umjetnošću; on se treba štovati samo u duhu i istini.

~

Crtajte, urezujte u bakar, plaćajte, prodajte, uvijek nagrađujte u očiglednoj tišini, i ako vas zadesi prijekorna riječ, pustite je; ali samo nikoga ne izazivajte da ta kukavna ponašanja sve glasnije i glasnije ismijava pred ušima svijeta.

~

Ne postoji nikakva domoljubna umjetnost i nikakva domoljubna znanost. Obje pripadaju, kao i sva visoka dobra, cijelom svijetu i mogu se promicati tek općim, slobodnim međudjelovanjem svih istodobno živućih u stalnom osvrtnu na ono što nam je preostalo i poznato iz onog prošlog.

~

Ako kažete: „Učinimo to tako“, nitko nema ništa protiv; no kažete li: „I Vi biste trebali učiniti tako da sebe ograničite prema našem ograničenju“, tu dolazite umnogome prekasno.

~

Pariz je otvoren, a i Italija će to postati; tako dugo dok nam preostaje daha, upućivat ćemo umjetnika u prostranstvo svijeta i umjetnosti te u ograničenost njega samoga.

~

Ali ne ograničavajte umjetnika takvim ...; ionako se svatko ipak osjeća ograničenim u najprostranijem uživanju svijeta i umjetnosti.

12 Daniel Niklaus Chodowiecki (1726–1801). – Nap. prev.

13 U to vrijeme mogla se nabaviti figurica Friedricha Velikog kao igračka za djecu, napravljena od kositra, a rađena po uzoru na sliku Chodowieckog, *Die Wachtparade*. – Nap. ur.

~
 Klasično je ono zdravo, romantičko ono bolesno.

~
 Ovidije je ostao klasičan i u izgnanstvu: on ne traži svoju nesreću u sebi, nego u tome što je udaljen od glavnog grada svijeta.

~
 Ono romantičko već je skončalo u svome bezdanu; jedva da se što još može misliti toliko potonulo kao ono najužasnije novijih produkcija.

~
 Englezi i Francuzi u tome su nas nadmašili. Trupla koja gnjile pri životu tijela i sebe izgrađuju iscrpnim razmatranjem svojeg raspadanja, mrtvi koji na propast drugih ostaju na životu i svoju smrt prehranjuju na živima: dotle su pri-spjeli naši proizvođači!

~
 U antici slične pojave javljale su se tek kao rijetki slučajevi bolesti; kod novijih one su postale endemijske i epidemijske.

~
 Takozvano romantičko neke okoline tihi je osjećaj uzvišenog pod formom prošlosti ili, što je jednako, samoće, odsutnosti, odvojenosti.

~
 Apsurd, prikazan s ukusom, izaziva gnušanje i čuđenje.

~
 O nužnosti da likovni umjetnik radi studije iz prirode, i o njihovoj vrijednosti uopće, dovoljno smo uvjereni; ali ne poričemo da nas tim češće ožalošćuje kada primijetimo zlouporabu jedne tako hvalevrijedne težnje.

~
 Prema našem uvjerenju, mladi bi umjetnik trebao započinjati malo ili čak nimalo studija iz prirode ako pritom ujedno nije mislio kako da svaki list zaokruži u cjelinu, kako da tu pojedinačnost preobrazi u ugodnu sliku, zatvori u neki okvir, ljubazno ju ponudi amateru i poznavatelju.

~
 Mnogo lijepog u svijetu stoji izolirano, no ipak je duh taj koji treba otkriti sveze i time proizvesti umjetnička djela. – Cvijet dobiva svoju draž tek putem kukca koji se priljepljuje za njega, putem kapljica rose koje ga vlaže, putem posude iz koje izvlači možda svoju posljednju hranu. Nema grma, nema stabla, kojem se putem susjedstva neke stijene, nekog izvora ne bi moglo dati značenje, putem umjerene, jednostavne daljine ne bi mogla pozajmiti veća draž. Tako je s ljudskim figurama i tako je s životinjama svih vrsta.

Prednost, koju si mladi umjetnik ovime pribavlja, čak je raznovrsna. On uči misliti, ono pristajuće prikladno povezati, i ako na taj način dubokoumno komponira, neće mu naposljetku nikako nedostajati ono što se naziva otkriće, razvoj raznovrsnog iz pojedinačnog.

~

Ako u tome uistinu udovoljava pravoj umjetničkoj pedagogiji, onda pored toga ima još veliku dobit, koju ne treba prezirati: da uči proizvoditi prodajne, amateru ljupke i drage listove.

~

Takav rad ne treba biti izveden i dovršen u najvišem stupnju; ako je dobro sagledan, promišljen i gotov, za amatera je često uzbudljiviji od većeg izvedenog djela.

~

Neka svaki mladi umjetnik promotri svoje studije u knjižici i portfelju te razmisli, koliko je listova iz njih na onaj način mogao učiniti prijatnima i poželjnima.

~

Nije riječ o onom višem, o čemu bi se zasigurno i moglo govoriti, nego treba biti rečeno tek kao upozorenje, koje vraća sa stranputice i ukazuje na ono više.

~

Neka umjetnik ipak praktično pokuša samo pola godine i ne prisloni ni ugljen ni kist bez namjere da predležeći predmet prirode završi kao sliku. Ima li urođeni talent, ubrzo će se očitovati koju smo namjeru imali na umu prilikom ovih naznaka.

~

Kada upitam mlađe njemačke slikare, čak i one koji su se neko vrijeme zadržavali u Italiji, zašto ipak prikazuju oku tako neprijatno kričave tonove i doimaju se kao da nastoje pobjeći od svake harmonije, osobito u svojim pejzažima, tada mi daju zacijelo posve drzak i spokojan odgovor, da oni prirodu vide točno na takav način.

~

Mnogi su proučavali antiku, a da njenu bit nisu potpuno prisvojili: jesu li oni zato vrijedni prekoravanja?

~

Viši su zahtjevi već po sebi vrjedniji štovanja, čak ako su i neispunjeni, nego što su niži, potpuno ispunjeni.

~

Tko danas želi pisati o umjetnosti ili se čak sporiti, trebao bi imati slutnju o tome što je filozofija naših dana postigla i nastavila postizati.

Umjetnik, koji zgotovljuje radove vrjednije šovanja, nije uvijek kadar položiti račun o vlastitim ili tuđim djelima.

Kada umjetnici govore o prirodi, uvijek pod-razumijevaju (*subintelligieren*) ideju, a da toga nisu jasno svjesni.

Jednako vrijedi za sve koji isključivo hvale iskustvo; oni ne razmišljaju da je iskustvo tek polovica iskustva.

Kaže se: „Proučavaj, umjetniče, prirodu!” No nije sitnica iz običnog razviti plemenito, iz neoblikovanosti (*Unform*) ono lijepo.

Prvo se čuje o prirodi i njezinom oponašanju; stoga bi lijepa priroda trebala i postojati. Treba izabrati. I to zacijelo ono najbolje! A po čemu ga prepoznati? Po kojoj normi izabrati? I gdje je norma? Ma nije valjda opet u prirodi?

I pretpostavimo da bi predmet bio dat, najljepše stablo u šumi, koje bi u svojoj vrsti i šumar prepoznao kao savršeno. E sad, da bih drvo preobrazio u sliku, obilazim ga i tražim najljepšu stranu. Odstupam dovoljno daleko kako bih ga potpuno pregledao, čekam povoljno svjetlo, i sada se trebalo dogoditi da je velik dio prirodnog stabla prešao na papir!

Laik to može vjerovati; umjetnik bi, iza kulisa svojeg zanata, trebao biti prosvijećen.

Prirodu i ideju ne da se razdvojiti, a da se umjetnost, kao i život, ne razore.

Usp. Iz Makarijina arhiva 17–25 (sv. 8, str. 462).

Ne može se zamjeriti idealistima starog i novog doba, kada su tako živahno ustrajavali na uvažavanju onog Jednog, odakle sve izvire i na što bi se sve iznova trebalo vratiti. Jer dakako da je oživljujući i uređujući princip u pojavi na taj način pritiješnjen da se jedva znade izbaviti. Samo što se opet s druge strane zakidamo kada ono formirajuće i samu višu formu potisnemo u jedinstvo, koje nestaje pred našim vanjskim i unutrašnjim osjetilom.

Mi ljudi upućeni smo na protežnost i kretanje; te su obje opće forme one, u kojima se očituju sve ostale forme, osobito osjetilne. No duhovna se forma

nikako ne zakida kada istupa u pojavi, pod pretpostavkom da je njezino istupanje pravo rađanje, pravo razmnažanje. Rođeno nije neznatnije od rađajućeg, čak je prednost živog rađanja da rođeno može biti izvrsnije od rađajućeg.

~

To dalje izvoditi i savršeno zorno, čak, što je i više, učiniti ga posve praktičnim, bilo bi od velikog značenja. No podrobna, dosljedna izvedba mogla bi od slušateljā očekivati preveliku pažnju.

~

Stari vijek rado postavljamo iznad nas, ali ne i potomstvo. Samo otac svome sinu ne zavidi na talentu.

~

Podrediti se uopće nije nikakva umjetnost; ali u silaznoj liniji, u opadaju (Deszendenz) spoznati nešto iznad sebe, što stoji pod nekim!

~

Događalo mi se i još mi se događa, da mi se djelo likovne umjetnosti na prvi pogled ne dopada zato što mu nisam dorastao; ako pak naslutim zaslugu u njemu, pokušavam mu prići i tada ne nedostaju najradosnija otkrića: na stvarima primjećujem nova svojstva, a na sebi nove sposobnosti.

~

Umjetnost je sama po sebi i za sebe plemenita; zbog toga se umjetnik ne boji onog običnog. A samim prihvaćanjem on ga je već oplemenio, i tako vidimo najveće umjetnike kako sa smjelošću koriste svoje pravo na veličanstvo.

~

Nije nikakva umjetnost učiniti boginju vješticom, djevicu bludnicom; no u obrnutom postupku, prezrenome dati dostojanstvo, odbačeno učiniti poželjnim, za to su potrebni ili umjetnost ili karakter.

~

Umjetnost je ozbiljan posao, najozbiljniji kada se bavi plemenitim, svetim predmetima; no umjetnik stoji iznad umjetnosti i predmeta: iznad prve, budući da ju rabi za svoje svrhe, iznad potonjega, jer s njime postupa na vlastiti način.

~

U umjetnosti i znanosti, kao i u činjenju i djelovanju, sve se svodi na to da se objekte dohvati čisto i da se s njima postupa primjereno njihovoj prirodi.

~

Odnos umjetnosti i znanosti prema životu vrlo je različit po odnosu stupnjeva na kojima stoje, po kakvoći vremena i tisuću drugih slučajnosti; zbog toga nitko o tome ne može u cjelini lako postati pametan.

~

Kad se na umjetnost i znanost ne bi gledalo s poštovanjem kao na neko vječno, u sebi samome živo-dovršeno, koje u protoku vremena samo međusobno miješa prednosti i nedostatke, postalo bi se zbunjenim i ožalošćenim nad time da bogatstvo može uzrokovati takvu nepriliku.

~

Ono izvrsno je nedokučivo, s njime se može započeti što se hoće.

***„Držite se života koji napreduje i
preispitujte se u prilikama; jer tu se u
trenu dokazuje jesmo li živi, a pri kasnijem
promatranju jesmo li bili živi.”***

J. W. GOETHE